

La premsa catalana durant la Mancomunitat (1914-1924)

Josep M. Figueres

UN NOU MARC

La societat catalana del 1914, arran de l'arrencada de la Mancomunitat i l'inici de la guerra gran, presentarà unes particularitats singulars en el món comunicatiu. Assolirà un període de plenitud i d'expansió d'acord amb el creixement de Barcelona i la socialització de la població rural integrada al món urbà, a la Catalunya-ciutat. Malgrat obstacles com l'encariment de preus, el conjunt social viu un creixement, es beneficia un xic del període d'expansió, del qual Gual Villalbí arriba a dir-ne "período de orgía de ganancias". Segueixen els impactes de la dura dècada anterior, en la qual conviuen sectors populars atuits pel fracàs de la Setmana Tràgica i sectors burgesos i tots dos emprenen un camí expansiu en política que configurarà la plenitud del nou panorama polític.

Els que seran els dos grans sectors tradicionals, des del canvi de segle, catalanistes o regionalistes i lerrouxistes o radicals, segueixen amb les posicions ben diferenciades, mentre que als eixos convencio-

nals de patrons-treballadors, creients-no creients, regionalistes-no regionalistes... se n'hi afegeixen d'altres. Per exemple, a causa de l'inici del conflicte, amb posicionaments entre sistemes de govern que configuren opcions amb molts valors afegits: francòfils i germanòfils. Els primers són majoria clara en el món progressista, és a dir, republicà i d'esquerra, amb Antoni Rovira i Virgili, Claudi Ametlla i diverses publicacions, entre les quals excel·leix *Iberia* (1915-1919), de capdavanters. Els segons es troben difusos en el bloc de la dreta monàrquica i catòlica. I de límits boirosos. Dins la mateixa *La Veu de Catalunya* hi haurà divisió: Manuel de Montoliu és germanòfil, Eugeni d'Ors qualifica de guerra civil europea el conflicte, mentre que la posició de Prat resta un xic boirosa.

PREMSA DIÀRIA

En el panorama periodístic, l'abundància de capçaleres és hereva del marc de la Restauració. A Barcelona, els deu grans quotidians, amb tradició, que tenen força durant la Gran Guerra, l'augmentaran en algun cas, com *La Vanguardia* en vendes, i els dos diaris catalans, *El Poble* i *La Veu*, en qualitat. Són periòdics representatius que van més enllà de l'alt tiratge que tenen diaris de vespre o més senzills ideològicament com *Las Noticias* o *El Día Gráfico*. No així *El Diluvio*, que és un diari portaveu del republicanisme i amb un contingut molt avançat socialment. Els diaris tenen èpoques, etapes i l'estigma d'un període no serveix per a tota una vida. Vegem els diaris de Barcelona (taula 1).

Si mirem els diaris de la taula, veiem que el 1914 n'existeixen 15. Si comptem els del 1920, en trobem 23, i el 1924 n'hi ha 22. Sorprèn que només un, *La Vanguardia*, hagi arribat fins a l'actualitat. El predomini dels diaris d'empresa de propietat i gairebé unipersonal són majoria. Constatem, també, la rellevància de molts periòdics febles i que, presumiblement, tenen una incidència menor, tot i la llarga vida. A Barcelona, hi ha tres diaris en català, però sense continuïtat.

**Taula 1: Premsa de Barcelona en funció del seu nivell d'impacte
(tiratge i influència) en el període 1914-1924**

Premsa de gran influència:

La Vanguardia (1881->)
Las Noticias (1896-1939)
El Día Gráfico (1913-1939)
La Publicidad (1878-1939) cat 1922
El Noticiero Universal (1888-1985)
El Liberal (1901-1936)
Diario de Barcelona (1792-1993)
El Diluvio (1858-1939)
El Correo Catalán (1876-1985)
El Progreso (1906-1939)
Diario del Comercio (1890-1939)

Premsa d'influència regular:

La Tribuna (1903-1931)
La Aurora (1918-1936)
El Poble Català (1906-1918)
El Resumen (1917-1937)
Gaceta de Cataluña (1917-1931)

Premsa de baixa influència:

La Prensa (1918-1932)
La Libertad (1915-1916)
La Jornada (1920-1936)
El Tiempo (1916-1919)
Los Miserables (1915-1917)
La Lucha (1916-1919)
La Mañana (1920-1930)
La Región (1920-1927)
El Universo (1920-1923)
La Información (1921-1924)
El Radical (1918-1923)

Premsa amb baix tiratge i alta influència:

Solidaridad Obrera (1916-1939)
La Veu de Catalunya (1899-1937)

Des de la mort d'*El Poble Català* fins a l'aparició de *La Publicitat* en català, *La Veu* estarà cinc anys sola, del 1918 al 1922. Remarquem la força de la premsa anticatalanista, *La Mañana*, *El Universo...* des del centralisme, i de la premsa radical, *El Progreso*, *La Aurora*, *El Resumen...* Premsa molt marcada per la ideologia i premsa d'empresa que apareix i s'expandeix. Fins i tot hi havia periòdics, com era notori, patrocinats pels diners alemanys: *El Tiempo*. Podem detectar tres blocs en funció de l'impacte i la incidència. És difícil d'encabir, en cap dels tres grups, dos periòdics que tenen un públic fidel i una molt alta influència que no podem mesurar. Són *Solidaridad Obrera* (1916-1939), primer diari anarcosindicalista de l'Estat, i *La Veu de Catalunya* (1899-1937), el primer diari regionalista de continuïtat. La premsa de Madrid, fora les redaccions periodístiques i algunes penyes i centres de militars i funcionaris, amb prou feines arriba a Barcelona, tot i que en algun punt de la Rambla es ven, com palesaran les cremes d'exemplars que es fan arran de l'agitació catalanista de l'inici dels anys vint. En els anys de la Primera Guerra Mundial, *La Vanguardia* fixarà la posició hegemònica amb un increment de paginació per a un públic que simplement vol paper —preu per preu, bèstia grossa—, quan el plàstic no existeix i el paper de diari és l'únic paper instrumental.

A les estadístiques del 1920, els grans sis diaris es mouen, segons informes del governador civil a Madrid i que són només indicatius, dels 3.000 exemplars de *La Veu* als 100.000 de *La Vanguardia*, passant pels 85.000 de *La Publicidad*, els 50.000 de *Las Noticias*, els 40.000 d'*El Diluvio* i els 30.000 d'*El Ciero*. No ens creiem la xifra de 308.000 exemplars de tiratge total de la premsa diària venuda a Barcelona. Ras i curt, si, a més, hi sumem els altres quinze diaris a una mitjana de mil o dos mil exemplars, trobem un total de gairebé 350.000 exemplars. Una xifra exorbitant, tenint en compte la població de la capital catalana. Voldria dir que cada barceloní alfabetitzat i adult, i tots!, comprava tres diaris al dia. Inversemblant. Les estadístiques són indicatives, però, per als tiratges, malgrat que hom les reproduceixi a dojo, són molt i molt discutibles. Això sí, mar-

quen una tendència i una aproximació. No podem continuar usant-les amb tanta devoció.

La premsa, tanmateix, creix, en capçaleres i en tiratges. Hi influeix la vàlua de periodistes excepcionals —Pla, Gaziol, Rovira...—. Ells ajudaran a la captació de públic lector nou. L'exemple habitual és Gaziol i les seves cròniques de guerra, ben conegudes, ja que es publicaven anualment en llibre. *La Vanguardia* es beneficiarà d'aquesta col·laboració, així com de l'increment de paginació. Creixerà. També gràcies al fet de disposar de publicitat a l'engròs, anuncis per paraules. Només li caldrà introduir les fotografies en un suplement diari de quatre pàgines per esdevenir, no el periòdic de més tiratge, sinó l'hegemònic de la ciutat i el país. Podríem parlar, doncs, de *La Vanguardia* i dels altres vint que dividim, pel tiratge, en dos grups: mitja dotzena d'efimers i residuals i una desena de consolidats. Si bé els dos milions d'habitants de Catalunya tenien encara grans dèficits d'educació, alfabetització i escolarització especialment, el periodisme era molt viu, tenint en compte que la societat estava molt radicalitzada i vivia amb una gran efervescència per voler resoldre problemàtiques seculars. Les crisis del 1917 i el 1919, l'agitació sindical amb el pistolerisme dels inicis dels anys vint, l'efervescència catalanista que aspira a una autonomia més enllà de la simple descentralització i unificació de les diputacions... tot plegat conformava un panorama en el qual afloraven els principis gairebé tel·lúrics dels catalans: *no* al servei militar, sentit d'igualtat de la ciutadania, negació dels privilegis de corrupció, enfrontament a la guerra... i l'escenari era la premsa.

En aquest panorama ideològic, el periodisme, amb l'associacionisme, té un paper determinant. Els periòdics setmanals, il·lustrats i econòmics, que són alhora vehicle d'entreteniment amb l'humor i els poemes jocosos, informació, amb articles d'opinió i notes, van impregnant l'opinió fins a fusionar lectors i redactors amb les capçaleres, que són alhora tribunes polítiques en el sentit més profund i més enllà de conjuntures partidistes i vehicles de socialització amb l'entreteniment inclòs. Efectivament, les revistes setmanals d'humor, de les tradicionals com *L'Esquella de la Torratxa*, *Papitu* i *La Campana*

de Gràcia, a les noves com L'Estevet, configuren un ric panorama en el qual les opinions flueixen amb dinamisme i constància tant a Barcelona com a comarques. Ara en diuen "territori", com si ho fos tot, de territori (taula 2).

Taula 2: Premsa de comarques en funció del seu nivell d'impacte (tiratge i influència) en el període 1914-1924

En llengua espanyola:

La Reforma (Manresa, 1913-1920) lerrouxista
Diario de Manresa (1920-1929)
Diario de Avisos (Manresa, 1896-1938)
Diario de Reus (1859-1939)
Las Circunstancias (Reus, 1877-1936)
Diario de Avisos (Igalada, 1896-1938)
Diario de Villanueva y la Geltrú (1853->)
Diario de Tarragona (1808-1938)
Tarragona Federal (1914-1931)
La Cruz (Tarragona, 1901-1936)
Tarragona (1920-1926)
El Correo de Tortosa (1882-1936)
El Pueblo (Tortosa, 1915-1938)
El Restaurador (Tortosa, 1908-1920)
Diario de Tortosa (1882-1923)
Los Debates (Tortosa, 1888-1911)
El Tiempo (Tortosa, 1911-1915)
Diario de Lérida (1886-1931)
El País (Lleida, 1879-1939)
La Prensa (Lleida, 1912-1916)
El Correo de Lérida (1909-1922)
El Correo Leridano (Lleida, 1910-1913)
El Norte (Girona, 1910- 1936)
Diario de Gerona (1899-1936)
El Autonomista (Girona, 1920-1939)
El Día (Terrassa, 1918-1939)
Crónica Social (Terrassa, 1911-1936)
La Comarca del Vallès (Terrassa, 1908-1923)
Diario de Sabadell (1910-1936)

En llengua catalana:

La Comarca de Vich (1919-1936) (1926)
Diari de Mataró (1895-1936) (1923)
El Pla de Bages (Manresa, 1904-1937)
La Pàtria (Manresa, 1920-1935)
Foment (Reus, 1909-1936)
El Ideal (Lleida, 1906-1923) (1919)
El Dia (Terrassa, 1918-1939)
La Veu de Sabadell (1924-1929)
Gazeta del Vallès (Sabadell, 1908-1917)
Diari de Sabadell (1910-1936) (1918)
L'Avenç (Manresa, 1919-1920)
Bages Ciutat (Manresa, 1909-1919)
El Pallaresa (Lleida, 1895-1919)

A la segona columna, l'any indica la conversió al català. No considerem els periòdics amb menys d'un any de vida ni els canvis que van fer altres periòdics que es va catalanitzar més enllà del nostre marc cronològic. Només considerem el període indicat.

L'EMPENTA MODERNA DE LA CATALANITAT

Hi havia revistes culturals de gran categoria, com la pulcra *La Revista* (1915-1936) o la popular *Catalana* (1918-1926), *Revista Nova* (1914-1916), *Vell i Nou* (1915-1921), experimentals com *Trossos* (1916), *Un Enemic del Poble* (1917-1919)..., teatrals com *La Escena Catalana* (1918-1925), esportives com *Xut!* (1922-1936), una gran riquesa i amb mostres de tot tipus i moltes de gran relleu, de molta qualitat formal i de valor intel·lectual, artístic... El període es caracteritza per l'esclat del Noucentisme amb revistes com *La Catalunya*, especialment del 1910 al 1914 i sota la tutela de Cambó, amb noms com Joan Torrendell, R. Rucabado o el mateix Carner. Són publicacions culturals de les quals en seria exemple la pulcra *La Revista* (1915-1936) o les conjunturals com la citada i prestigiosa *Iberia*. Les aparicions de revistes noves són espectaculars. Hi ha una florida de tota mena: d'infantils com *La Mainada* (1921-1923), *Violet* (1922-1931), sindicals com *La Terra* (1921-1936), culturals i polítiques com *Nostra Parla* (1918), *La Tralla* (1922)...

D'altra banda, tenim la continuïtat de tribunes de referència amb una profunda incidència en el conjunt social com *En Patufet* (1903-1938), revista d'èxit i amb un estil i contingut al marge de modes, en una Catalunya amb dos milions d'habitants i amb unes aproximadament 300.000 famílies, atenent el nombre de persones que conviuen en cada llar, i un tiratge de més de 65.000 exemplars, cosa que implica una taxa de penetració molt alta. No en tenim l'evolució del tiratge ni del tiratge d'altres revistes per absència d'estadístiques i d'arxius. Sí que coneixem el tiratge de l'òrgan de la Federació Catalana del PSOE, *Justícia Social* (1910-1916), que arribava

amb més de seixanta exemplars setmanals a Reus, Mataró i Sitges, a més de Barcelona és clar, i amb cinc o més exemplars a onze ciutats catalanes més el 1911. En cinc anys la xifra passa a setanta.

Són anys de creixement en capçaleres, en tiratges i en eco, d'acord amb la nova formulació, més urbana, més culta i amb més relació social escrita, no pas oral, de la societat, tot i que l'oralitat en tertúlies i multitud d'establiments de casinos a tavernes es manté com les dècades anteriors. Arreu del país, un periodisme innovador lluita contra els vicis tradicionals de l'Estat, de la corrupció al caciquisme, i impregna de nous valors —republicanisme, laïcisme, catalanisme— la població i així mateix pren posició per unes idees que són compartides per la premsa barcelonina. Durant la Gran Guerra, *L'Empordà Federal* (1911-1938) serà aliadòfil, al costat de diaris com *El Poble Català*, *El Diluvio*, *El Progreso* i *La Publicidad*. La seva posició, contrària a la política que encarna l'altre setmanari local, de la Lliga, *Alt Empordà*, serà un exemple de la vitalitat i confrontació de posicionaments del periodisme comarcal català igual que al Cap i Casal.

La premsa gràfica de Madrid —*Blanco y Negro*, suplement gràfic d'*ABC*, *Nuevo Mundo*, *Mundo Gráfico* (1914-1930), *La Esfera* (1914-1931)...— o la premsa de modes parisenca o la tècnica especialitzada d'arreu... és de suposar que tenia incidència en àmbits concrets i que arribava puntualment. D'algun cas, en tenim referències, però no de la premsa política o informativa ni de la humorística: el model català era suficient, i no per qüestió de llengua, sinó de contingut aliè, estil allunyat i falta de distribució.

En el període del 1914 al 1918 hi ha un epicentre d'incidència repressiva molt dur que afecta el món catalanista el 1917 —suspensió de *La Veu de Catalunya*, *El Poble Català*, *La Lucha*— i culminarà en el món republicà el 1919 —suspensió de *Solidaridad Obrera*...

La Mancomunitat, tot i que sense un volum de recursos financers derivats de la feblesa de les transferències, manté un sentit d'iniciativa molt remarcable i crea publicacions de nivell rellevant: *Quaderns d'Estudi* (1915-1924), *Butlletí dels Mestres* (1922-1923),

Cultura i Treball (1920-1924), *Revista de la Vida Municipal* (1923), *Butlletí del Treball* (1918), *Crònica Oficial. Mancomunitat de Catalunya* (1920). D'aquesta darrera, quan desapareix, per la prohibició de la Mancomunitat, com les restants, Rafael Tasis i J. Torrent escriuen: "Fou una altra de les víctimes del canvi de règim." Més subtileza per la censura (1966) no pot ser.

Altres instàncies desenvoluparen una plataforma cridada a tenir molt d'èxit. És el cas de *La Veu de Catalunya*, a l'entorn de la qual, el 1917, es configura Editorial Catalana. La iniciativa, en paraules de R. Tasis, l'empresa de més volada en l'edició catalana, enceta singulars col·leccions: la "Biblioteca Literària" i l'"Enciclopèdia Catalana". Dirigida per Josep Carner i, després, per Ignasi Folch i Torres, desenvoluparà una ingent labor de culturalització amb el binomi modernitat i catalanitat. Simultàniament, el grup del qual és motor *La Veu* promou un conjunt de revistes especialitzades que excel·liren amb desigual fortuna: si bé *Cuca Fera* no arriba als vint números el 1917, les altres quatre tindran una vida molt més llarga: *Economia i Finances* (1917-1936), *Agricultura* (posteriorment *Agricultura i Ramaderia*, 1917-1936), *Catalunya Marítima* (1919-1921) i *D'Ací, d'Allà*. Viuran amb dificultat, com diu J. M. Tresserras, arran la dictadura de Primo de Rivera, quan aquesta redueixi a zero l'activitat dels partits polítics. També es complica extraordinàriament la vida de l'Editorial Catalana i de les publicacions vinculades a la Lliga. La premsa política és suspesa, la informativa censurada i la comercial es ressent de la manca de llibertat.

La Lliga, sense organitzar-ho directament, tenia influència en altres mitjans periodístics d'arreu del país. Tot just néixer crea *Cu-cut!* Hem estudiat una revista de les esmentades, *Cuca Fera*, i redactors i gerents tenen una vinculació profunda amb la Lliga. Efectivament, Josep Carner i després Prudenci Bertrana, homes de *La Veu*, a direcció, i com a gerent Josep Pugès, gerent també de l'Editorial Catalana, coordinen un conjunt de redactors que trobem al diari pal de paller del pensament catalanista conservador. *La Veu* articula un grup de comunicació, amb impremta pròpia i tots els serveis d'un grup potent.

El partit de Prat, ara de Cambó, coordina adquisicions, com ara la del lleidatà diari *El Pallaresa* el 1918, que catalanitza amb Miquel Capdevila de director, tot i que serà només un any, però, si mirem els periòdics que té la Lliga el 1936, abans de l'esclat del conflicte, en trobem 12, mentre que al 1920 eren 5. La gran embranzida de creació de mitjans afins la farà els anys 1933 i 1935 com a reacció al dinamisme periodístic d'esquerra: *La Humanitat*, *Última Hora*, *L'Opinió*...

EL PERIODISME

Al costat del periodisme textual, segueix amb dinamisme la il·lustració. Un exponent dels molts que hi ha seria Feliu Elias, *Apa*, el qual, dels treballs vinculats a *Cu-cut!* i *Papitu*, passa a *La Publicitat* i *Iberia* en un lloc d'honor: les primeres pàgines, les portades, les publicacions... Com ficciona a *Servitud* Puig i Ferrer, els periodistes no tenien gaire vocació en alguns casos i en altres les rutines no eren les més adients; tanmateix les condicions havien variat en unes dècades: ara el periodista podia ser-ho i no utilitzar la professió com a plataforma per esdevenir escriptor o polític, tot i que sovint havia d'alternar la feina amb altres treballs.

La nòmina dels periodistes dels anys trenta —espectacular— es forja en aquesta dècada i són els anys que Josep M. Casassús bateja com “La modernització” pel lapse del 1915 al 1936. Veiem una notable producció amb teorització del treball de periodista per part de Josep M. Morató, l'home de *La Veu* i *En Patufet*, articles culturals com les converses filològiques de Fabra a *La Publicitat*, les cròniques de Pla, Gaziel, Xammar... com a corresponsals, la direcció afinada de Carles Soldevila a *D'Ací, d'Allà*, les crítiques de llibre de Carles Riba, l'articulisme cultural de Carner, Sagarra, Ors, Bertrana, Pol i tants d'altres, els reportatges i articles de Domènec de Bellmunt, Nin, Brunet.. Poques dones, només hem vist Regina Opisso a *El Diluvio* i poques més. Als trenta n'hi haurà més. Destaca l'articulisme polític de Cambó, Prat, Companys, Serra i Moret, Pere Foix, Àngel Samblancat, Lluís

Capdevila, Salvador Seguí... important en tribunes de Barcelona o de Madrid, tot i que poc estudiades, com *España Nueva* o *La Jornada*, amb presència catalana forta. Hi ha vida més enllà d'*El Sol*.

DICTADURA MILITAR I FINAL

La dictadura representà un cop terrible per a la dimensió de normalització a la qual aspirava Catalunya. En l'àmbit periodístic, la repressió a la premsa política i ideològica catalana fou brutal. Tots els periòdics d'inspiració política en van resultar afectats i en molts casos es va arribar a la suspensió: n'hem comptabilitzat mig centenar. Hem estudiat amb detall dues publicacions que desapareixen, i no per voluntat pròpia: *L'Estevet*, de Manuel Carrasco i Formiguera, i *L'Avenir*, de Lluís Companys. Dos setmanaris vinculats, el primer, al catalanisme radical, crític amb posicionaments contemporitzadors de la Lliga a la qual fuejeja notablement, igual que la premsa centralista com *ABC*, i el segon, un setmanari sabadellenc que dirigeix primer Francesc Layret i després Companys. Representa la vida de l'obrerisme catalanista també crític amb la Lliga i *La Veu*, a la qual injurien pel seu component conservador. Seran suspesos com altres de comarques i Barcelona: *La Tralla*, *Estat Català*. A Girona, per exemple, són clausurats o suspesos: *Empordà Federal* i *Alt Empordà*, tots dos de Figueres, *Recull* (Blanes), *Nova Vida* (Llançà), *La Comarca* i *La Llum d'Olot*, *Seny* (Palamós), *El Programa* (Sant Feliu de Guíxols), i la immensa majoria de setmanaris i diaris seran multats o tindran altres incidències repressives.

La dictadura de Primo de Rivera suspèndrà tota l'opinió i la informació política nacionalista catalana. El reial decret contra el separatisme és, com indica Jordi Casassas, la primera actuació contra el catalanisme i posa sota tribunals militars els delictes derivats de la impremta, la premsa i el llibre. Fins i tot l'exhibició de la bandera catalana és penada. La llengua només pot usar-se en cançons i en la intimitat i es reserva l'espanyol per a la vida pública, els llibres oficials, les activitats oficials, etc.

La repressió militar de Primo de Rivera s'abat contra el periodisme i els articles de polítics i escriptors que tenen en el periodisme una tribuna habitual: de Cambó, Ors i Carner a Companys o Rovira i Virgili caldrà vigiliar amb "donya Anastàsia". La censura del Directori té el contrapunt del missatge dels escriptors castellans que publica la premsa catalana al març del 1924, en què afirmen, com llegim a *L'Esquella de la Torratxa*, que reproduceix el document íntegre, que "es el idioma la expresión más íntima y característica de la espiritualidad de un pueblo, y nosotros, ante el temor de que esas disposiciones puedan haber herido la sensibilidad del pueblo catalán, creando para lo futuro un abismo de rencores imposible de salvar, queremos, con un gesto fraternal, ofrecer a los escritores de Cataluña la seguridad de nuestra admiración y de nuestro respeto para el idioma hermano". La cultura catalana tornava a la minorització i apareix una embranzida d'iniciatives davant l'embat irracional de destrucció d'una part del tot. Intel·lectuals, polítics, periodistes, professors, crearan noves publicacions com a resposta, com si fos l'exili del 1939 amb la seva resposta cultural a la persecució. A mitjan dels vint apareixen *Criterion*, *La Paraula Cristiana*, *Revista de Catalunya* i *Ciència*. És la resposta social i cultural a la raó de les armes.

LA PREMSA LOCAL

Vegem, finalment, l'exemple de Granollers, com podríem veure el de qualsevol altra ciutat mitjana a l'atzar i vegem quines publicacions apareixen en la dècada que hem resumit i com els afecta la dictadura. Així, detectem la vitalitat de la premsa a comarques (taula 3).

No considerem les publicacions de vida breu, per exemple *La Vespa* (1918), humorística, amb tres números, les catalanistes *Clam!...* (1921) o *Pàtria i Llibertat* (1923), totes dues amb quatre números, *Il·lustració Vallesana* (1922), amb dos, i un llarg reguitzell. Les conclusions per a Granollers, que podríem extrapolar al conjunt de ciutats, serien la presència de premsa informativa d'empresa en castellà i regular en influència i vida, el naixement i la consolidació de tribunes catala-

nistes tant informatives, com polítiques i culturals i amb un nombre elevat, i l'existència de premsa especialitzada, en català l'associativa i l'excursionista, i, en espanyol, la religiosa o oficial. Un ric panorama que configura un marc autosuficient. El 1931, *La Gralla* explica les vicissituds de la censura davant la seva voluntat de coherència amb el pensament. Una gran riquesa que possibilita l'explosió dels anys trenta.

Taula 3: Premsa de Granollers (1914-1924)

Títol	Temàtica	Periodicitat	Llengua
<i>Rev. de la Càmera Agrícola Of. del Vallès</i> (1901-1916)	especialitzada	quinzenal	espanyola
<i>El Mensajero de S. Antonio de Padua</i> (1906-1963)	religiosa	mensual	espanyola
<i>Fulla Dominical</i> (1907->)	religiosa	setmanal	catalana
<i>El Justiciero</i> (1910-1915)	política	setmanal	espanyola
<i>El Vallès Nou</i> (1912-1918)	política regionalista	setmanal	catalana
<i>La Comarca</i> (1913-1920)	política informativa	setmanal	espanyola
<i>La Lealtad Vallesana</i> (1913-1915)	informativa	quinzenal	espanyola
<i>El Demócrata</i> (1913-1923)	política monàrquica	setmanal	espanyola
<i>Clarito</i> (1915-1917)	política informativa	setmanal	espanyola
<i>El Cingle</i> (<i>Centre Exc. de Granollers</i> , 1916-1917)	excursionista	mensual	catalana
<i>Renovació</i> (1916-1918)	socialista nacionalista	quinzenal	catalana
<i>Foc Nou</i> (1918-1920)	nacionalista	quinzenal	catalana
<i>Revista Literària de Granollers</i> (1919-1920)	cultural	mensual	catalana
<i>Revista Vallesana</i> (1920-1921)	informativa catòlica	setmanal	catalana
<i>La Gralla</i> (1921-1937)	informativa regionalista	setmanal	catalana
<i>Gent d'Ara</i> (1922-1923)	nacionalista	setmanal	catalana
<i>Psiquis</i> (1922-1927)	escolar	quinzenal	espanyola

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CAMBÓ, Francesc (2007). *Articles*. A cura de Jordi Casassas. Barcelona: Alpha.
- CARNER, Josep (1920). *Les planetes del verдум*. Barcelona: La Revista.
- CARRASCO I FORMIGUERA, Manuel (1999). *Diari de presó (1923-1924)*. A cura de Josep M. Figueres. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- CASASÚS, Josep M. (1966). *Periodisme català que ha fet història*. Barcelona: Proa.
- COMPANYS, Lluís (2014). *Contra la guerra. Escrits i intervencions contra el conflicte del Marroc (1921-1923)*. A cura de Josep M. Figueres. Barcelona: Angle.
- COSTA, Lluís (1995). *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- DIVERSOS AUTORS (1976-1977). Sèrie "Diaris en català". *Avui*.
- DIVERSOS AUTORS (2004). "En Patufet", cent anys. *La revista i el seu impacte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DESVOIS, Jean Michel (1977). *La prensa en España (1900-1931)*. Madrid: Siglo XXI.
- FIGUERES, Josep M. (1987). "Cuca Fera". *Setmanari satíric nacionalista. La seva vida. Els seus homes*. Sabadell: Ausa.
- , (2012). *El periodismo catalán: prensa e identidad. Un siglo de historia (1879-1984)*. Madrid: Fragua.
- HUERTAS, Josep M. (ed.) (1992). *200 anys de premsa diària a Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- PRAT DE LA RIBA, Enric (2000). *Obra completa*. A cura d'A. Balcells i J. M. Ainaud de Lasarte. Vol. III (1906-1918). Barcelona: IEC / Proa.
- ROIG I ROSICH, Josep M. (1992). *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni (1998). *Catalunya i Espanya*. A cura de Jaume Sobrequés. Barcelona: Edicions de La Magrana.
- SUBIRÀ, Joan (1982). *La premsa a Granollers (1882-1982)*. Barcelona: Departament de Cultura, 2 vols.
- TEIXIDOR I COLOMER, Anna (2011). *Amb la República al cap i Catalunya al cor. Empordà Federal 1911-1938*. Figueres: Ajuntament de Figueres.
- TORRENT, Joan; TESIS, Rafael (1966). *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 2 vol.
- TRESSERRAS, Joan Manuel (1992). "D'Ací i d'Allà". *Aparador de la modernitat (1918-1936)*. Barcelona: Llibres de l'Índex.